

НАДРАГА
Марта Степанівна,
директор наукової бібліотеки
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького,
(м. Львів)

ЧИТАЦЬКІ ІНТЕРЕСИ ПОЛЬСЬКИХ ГІМНАЗИСТІВ ЛЬВОВА В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ

У статті, на основі аналізу архівних матеріалів польських шкіл та гімназій Львова, представлено коло читацьких інтересів гімназистів, учнів, напрями їх формування, окреслено образ читача шкільних та гімназійних бібліотек Львова за часів Другої Речі Посполитої.

Ключові слова: Львів, читацькі інтереси, гімназійна бібліотека, учні

В статтє, на основани анализе архивных материалов польских школ и гимназий Львова, представлено читательские интересы гимназистов, учащихся, направления формирования их, определен образ читателя школьных и гимназических библиотек Львова во времена Второй Речи Посполитой.

Ключевые слова: Львов, читательские интересы, гимназическая библиотека, ученики

Reading interests and reading community interests are an important elements of the cultural history in Lviv. The article based on an analysis of archival materials Lviv polish schools and gymnasiums, represented pupils & students reading interests, their formation areas, outlined a reader school and high-school libraries in Lviv during the Second Polish Republic. The library members activity in main Lviv schools and gymnasiums (the IX-th State school named J. Kochanowski, Gymnasium named H.Senkevicha, School named S. Schepanovskoho, Women's school St. Anthony, Gymnasium named King Casimir the Great, Secondary School Kona, School named K. Shaynohy) in period 1921-1938 y. were study. It was found that the reading interests of students & pupils of Lviv polish schools and gymnasiums developed in three areas: reading books to "patriotic" theme (artistic and non-fiction texts from Polish history, biographies of historical figures); popular science books from various disciplines (mainly items that belonged to the school and gymnasium

programs) and controlled by teachers extracurricular literature (tales of adventure stories). All this coincided with pedagogical principles of contemporary Polish school system, the ideology of the Second Rzeczpospolita and the general sentiments of Polish community in Lviv during the Second Polish Republic.

Key words: *Lviv, reading interests, gymnasium library, pupils.*

Читацькі спільноти та читацькі інтереси є важливим елементом історії культури Львова міжвоєнного часу. Довгий час це питання вивчалось недостатньо, і лише недавно стало об'єктом історичних та історико-бібліографічних досліджень [1, 2]. Водночас залишається практично недослідженими переліки основної і додаткової літератури (т.з. лектура), рекомендована для самостійного опрацювання учням та гімназістам польських навчальних закладів Львова.

Тому наша стаття, метою якої є на підставі архівних матеріалів, зокрема звітів шкіл і гімназій, бібліотечних каталогів, книг з переліком лектури окреслити коло читацьких інтересів та сформувати образ читача шкільних та гімназійних бібліотек, покликана заповнити цю прогалину.

Протягом 1921–1923 рр. у місті Львові було 18 загальноосвітніх чоловічих шкіл, 21 жіноча школа і 2 школи змішаного типу. У 1928 р. кількість державних загальноосвітніх шкіл зросла до 44, у них навчалось 16827 дітей. В наступний навчальний рік (1929–1930р.) кількість школярів і гімназистів збільшилась до 19992 осіб. Окрім державних функціонувало ще 23 приватні школи [17]. При усіх цих навчальних закладах функціонували бібліотеки (книгозбірні) як для учнів так окремо і для вчителів [16].

Переважну більшість літератури у шкільних учнівських бібліотеках складала навчальні книжки і лектури. Якщо спершу комплектування такої збірки відбувалося без певної системи і принагідно, то вже починаючи з 1925 р., згідно зі спеціально виданою інструкцією Міністерством у справах релігії та народної освіти (Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego) [15] формувалися шкільні бібліотеки, фонд яких складався, окрім підручників та навчальної літератури, з періодичних видань, художньої та релігійної літератури.

Для учнів були створені належні умови для користування шкільними бібліотеками. Зокрема, в гімназії ім. Я. Кохановського, абонемент (випозичальня) працював «щоденно, крім понеділка, під час перерви. Учні перед 8 годиною складали картки з номерами потрібних книжок, які виписали з класних каталогів. Після першої і другої перерви ці книги були вже приготовані до видачі, які можна взяти на третій перерві. Користь велика» [9]. У гімназії ім. Г. Сенкевича в 1934 р. абонемент діяв лише після уроків по четвергах і суботах від 16 до 18 год [10]. Натомість вже у 1937 р. розпорядок був змінений і книжки можна було отримати тричі на тиждень після занять в присутності учителя [10].

Читацький рух учнів був неоднаковий. Він залежав від навчального закладу та контингенту учнів, дидактичних вимог, наявності відповідної літератури в бібліотеках тощо. Читацький рух та тематичні зацікавлення шкільної молоді відображають тогочасні архівні матеріали (звіти шкіл, гімназій, бібліотечні каталоги, книги з лектури) низки львівських гімназій. У звіті гімназії ім.К. Шайнохи за 1937 р. зазначено, що у гімназії навчався 421 учень (у т.ч. 191 римо-католик, 18 – греко-католиків і 192 – юдеї), з них дітей «інтелігенції дуже мало, переважав пролетаріат католиків і євреїв, які мало культури приносили з дому» [3].

Лектури, за змістом, стосувалися певної теми і окрім книг для читання це могли бути матеріали статей з наукових або науково-популярних журналів, монографій, які доповнювали навчальні підручники. Проведений аналіз документального матеріалу дає підстави конкретизувати не лише напрямки читацьких зацікавлень учнівської молоді, але й інтенсивність користування книжкою. При цьому доречно зауважити, що аналіз містить відомості про всю літературу, яку опрацювали учні, незалежно від того, в якій книгозбірні вони її брали і чи за ними здавали матеріал, завданий учителем.

Тематично лектури виходили із засад програмного матеріалу і стосувалися різних навчальних предметів. Так, з географії лектуру мали 129 учнів 1-6 класів. У сукупності вони опрацювали і здали 228 тем: перші класи (26 учнів) – 44 теми, другі класи (41 учень) – 57 тем, п'яті класи (34 учні) – 62 теми, шості

класи (28 учнів) – 65 тем. Зацікавлювалися учні природознавством, що підтверджує здача 300 лектур і 16 рефератів, які вони виголосили в класі. У восьмих класах популярною була лектура з загальних основ філософії (пропедевтики): 58 учнів здали 263 теми [9].

За даними звіту ІХ-ї державної гімназії ім. Я. Кохановського в 1934/1935 навч. р. кожен гімназист мав опрацювати матеріал трьох рекомендованих книжок. Проте, на загал учні читали більше. Так, в 1-а класі один учень прочитав 21 книжку, 20 учнів – 6-10 книжок, а 7 учнів – жодної. Дещо інакшою виявилася картина в 2-б класі, де на одного учня припадало 12 прочитаних книжок. Вищою читацька зацікавленість виявилася у старших класах. У двох шостих класах в середньому на учня припадало 8 прочитаних книжок, а у 8-а, де тривалий час існувала класна бібліотека – 18.

Досліджені матеріали вказують на достатній рівень володіння іноземними мовами значної частини гімназистів, який давав можливість читати в оригіналі твори зарубіжних авторів. Так, у ІХ-й державній гімназії ім. Я. Кохановського в 1935 р. обов'язкові завдання з французької лектури («Lectures du Mois») виконало 14 учнів молодших класів, у т. ч. шість з них прочитало по 5 книжок, чотири – по 6, три – по 7, а один учень – 8 книжок. Дещо вищі показники були в старших класах, зокрема 82 учні 5-8 класів опрацювали і здали 317 французьких текстів. Охоче читали учні й німецьку літературу, натомість досить пасивно ставилися до латинської лектури і обмежувалися лише обов'язковою кількістю заданого завдання [9]. Детальні відомості про ці лектури узагальнені в табл. 1.

Таблиця 1.

Відомості про опрацювання учнями ІХ-ї державної гімназії ім. Я. Кохановського літератури іноземними мовами, 1935 р.

Французькою мовою			Німецькою мовою			Латинською мовою		
Класи	Кількість		Класи	Кількість		Класи	Кількість	
	Учнів	прочитаних книг		учнів	прочитаних книг		учнів	Прочитаних книг
5 а, 5 б	24	60	5 а, 5 б	44	124	5 а, 5 б	8	8
6 а, 6 б	24	135	6 б	24	56	6 а, 6 б	22	23
7 а, 7 б	18	40	7 а, 7 б	36	82	7а	10	10
8 а, 8 б	20	82	8 б	27	67	-	-	-

У 1934 р. в гімназії ім. Г.Сенкевича 259 учнів перших-четвертих і сьомих-восьмих класів разом замовили 5605 книжок, тобто пересічно на одного учня припало 22 книжки [10]. У матеріалах цієї ж гімназії наведені детальні відомості про читацький рух з огляду на предмети та мови видань. Наприклад, географічна бібліотека налічувала 185 одиниць літератури. З цієї збірки були приготовлені списки для лектур, які у застосованих рамках розмістили на стінах у класах, що дозволяло учням краще зорієнтуватися в заданій тематиці і замовити необхідну літературу. Замовлення ці гімназисти робили двічі на тиждень після шостого уроку під контролем учителя. Таким чином, у 1936 р. з цієї бібліотеки 125 учнів взяли для читання 386 книжок. Відомості табл.2 засвідчують, що найактивніше книжки з географії (в середньому більше 3-х книг протягом навчального року) замовляли учні 1-3 класів.

Таблиця 2.

Лектура учнів з географії в гімназії ім. Г.Сенкевича. 1936 р.[8]

Клас	Кількість		
	Учнів	Опрацьованих книг	Опрацьованих книг на 1 учня (в середньому)
1	24	74	3,1
2	34	102	3,5
3а	33	105	3,2
3б	30	78	2,6
4	7	19	2,7
5	5	11	2,2

За даними ІХ-ї державної гімназії ім. Я. Кохановського, існуюча там велика книгозбірня поділялася на бібліотеки для учнів та викладачів. Учнівська бібліотека була поділена, як по класах, так і тематично, окремо була література видана іноземними мовами. У 1932 р. зазначена книгозбірня налічувала 1760 позицій, а наступного року була поповнена ще 181 книжкою. У 1933 р. учні прочитали 2133 книжки, найбільше читачів було у двох перших класах (44 учні брали для читання 579 книжок), двох других класах (відповідно 51 і 416), двох п'ятих класах (відповідно 82 і 711). Щодо інших класів

показники такі: два шості класи – 91 і 177, два сьомі класи – 74 і 132, два восьмі класи – 87 і 118.

У 1934 р. в гімназії ім.С. Щепановського 242 учні, записані в бібліотеку, взяли лише 171 книгу [12]. Інтенсивніший читацький рух у цій бібліотеці зафіксований у 1937 р. Як видно з даних табл.3, в середньому, на одного учня припадало 29,6% замовлень. Найбільший відсоток серед читачів склали учні молодших класів.

Таблиця 3.

Читацький рух у гімназії ім.С. Щепановського в 1937 р. [3]

Клас	Читачів	Кількість замовлень	Кількість замовлень на одного учня (в середньому)
1	37	1482	40,1
2	25	934	29,2
3а	40	1500	37,3
3б	29	940	32,4
4	30	598	19,9
7	28	403	14,4
8	12	106	8,8
Разом	201	5963	29,6

Активними читачами були і гімназисти 5-ї гімназії, у 1935 р. учнівською бібліотекою скористалося 339 осіб, які замовили в сукупності 2400 книжок [13].

На читацькі зацікавлення своїх учнів керівництво навчальних закладів звертало велику увагу. Зокрема, у звіті за 1934 р. гімназії ім. Г.Сенкевича зазначено, що учні «читають охоче і багато, чимало з них спеціально глибше цікавиться окремими предметами і темами. Потрібно лише їх заохотити, давши до рук добру книжку, порадити...» [10]. Викладачі гімназії ім. короля Казимира Великого звертали увагу на зацікавлення дітей книгами. У звіті за 1934 р. вказано, що «читання серед молоді є задовільне. На одного учня припадало в середньому 8 прочитаних книг на рік. Потрібно надалі більшу увагу звернути на їхнє зацікавлення і пропагувати культ книжки. Цією справою має зайнятися Педагогічна рада, провести попереднє анкетування серед учнів» [7].

Якою ж літературою цікавилася учнівська молодь? У бібліотечних звітах превалює лише статистика і дуже мало є відомостей про конкретну тематику книжок. Поодинокі відомості дозволяють отримати лише певне уявлення. Так, у 1934 р. на теми з географії бібліотека видала 312 книжок 101 учневі. З них найбільшу популярність мали книжки про подорожі й пригоди, особливо серед учнів молодших класів. Лише у першому класі 20 учнів замовили 79 книжок. У цьому ж 1934 р. природничою тематикою цікавилася 255 учнів перших-п'ятих класів, яким було видано 407 книжок. Старшокласники більшу увагу звертали на роботи з філософії. В шкільній бібліотеці було в наявності 121 позиція з цієї галузі знань. За навчальний рік 50 учнів восьмих класів замовило 326 книжки [9].

Охоче читали художню літературу, найбільше твори Б. Пруса, Е. Ожешко, С. Жеромського, Ю. Вейсенгофф, В. Реймонта. Поодинокі гімназисти цікавились книгами античних авторів і старопольських письменників, а також драми В. Шекспіра. Іноземними мовами, переважно німецькою, читали вже, починаючи з третього класу. Якщо молодші учні замовляли книги для обов'язкової лектури, а також казки, то серед старшокласників превалювали твори класиків, зокрема на історичну тематику. Із зарубіжних авторів в оригіналі читали найбільше твори німецькою мовою [9].

Картину читацьких зацікавлень учениць жіночої школи ім. св. Антонія наведено у табл. 4.

Таблиця 4.

Показники книгозбірні 7-класної жіночої школи ім. Св. Антонія за 1927/1928 навч. р.[4]

Всього учениць	Кількість				
	Книг			Читачок	замовлених книг
	Всього	у т. ч. мовою			
		польською	українською		
362	486 (544 томи)	484	2	250	285

Бібліотекар Казимір Рудніцький у 1926 р. підготував повний список книжок та часописів, які знаходилися в шкільній книгозбірні – 378 позицій, які

разом складали 482 томи. З них часописи складали 4 назви, а решта – це художня література, книги наукового та релігійно-повчального змісту. Простий перегляд назв засвідчує, що вся література була підібрана так, щоб читач мав уявлення про польську історію, її культуру, окремих історичних діячів. За змістом ці твори мали виховувати молодь в дусі польського патріотизму, католицького віровчення. При цьому бібліотекар червоним олівцем підкреслив літературу, яку найбільше замовляли для читання. Виявилось, що учениць найбільше цікавила художня література. З польських авторів це були твори Г. Сенкевича («Потоп», «Пан Володийовський», «Вогнем і мечем»), М. Конопніцької («Серце», «Дим», «Що діється на нашій землі» та ін.), Е. Ожешко («Бабуся», «Романова», «Чарівниця», «У зимовий вечір» та ін.). Часто замовляли книжки про події з часу козацьких часів («Про гетьмана Жолкевського», «Про Яна Собеського», «Татарська неволя»), національно-визвольного повстання під проводом Т. Костюшка («Історія шевця Кілінського», «Гадеуш Костюшко») та наполеонівських воєн («Перейдемо Віслу, перейдемо Варту» та ін.). Із зарубіжних авторів читали Д. Дефо «Робінзон Крузо», Д. Свіфта «Пригоди Гулівера», Р. Кіплінга «Такі собі казочки». Чимало творів стосувалося церковної тематики (життя святих, катехизми), але їх мало брали для читання.

Про читацькі інтереси також довідуємося з матеріалів семикласної школи ім. Кона. За даними 1928 р. там було закуплено для бібліотеки 9 книжок, в т.ч. «Через землі і моря» (в 2-х томах, автор не названий), Генріка Сенкевича «Хрестоносці», Юзефа Коженювського «Спекулянт», Вальтера Скотта «Девід Копперфільд», Марка Твена «Пригоди Гуцка», Стефана Жеромського «Оповідання для молоді» [5].

З огляду на нестачу відповідної літератури у шкільних бібліотеках, ряд учнів користувалися бібліотечними фондами Національного інституту Оссолінських, Наукового товариства ім. Шевченка, приватних осіб тощо [13]. Наприклад, у звіті гімназії ім.К. Шайнохи за 1922 р. зазначено, що читачів було мало, а бібліотечними фондами користувалися менше ніж 30 % учнів. При

цьому на одного читача припало лише 4 прочитаних за рік книжки. Проте там було цікаве зауваження, що молодь «брала книжки, правдоподібно, з домашніх і приватних бібліотек та різних читалень» [10].

Фондами інших бібліотек користувалися також учні гімназії ім. Г. Сенкевича. Зокрема, за даними 1936 р. учні старших класів часто замовляли літературу в книгозбірні Товариства народної школи (TSL) та в бібліотеці Методичного об'єднання («Ognisko metodyczne») [18].

На читацькі зацікавлення впливала позашкільна робота, пов'язана з естетичним та патріотичним вихованням. Відвідування театрів, кінофільмів, музейних експозицій, прогулянки по околицях поєднувалися з обговоренням прочитаних книг на відповідну тематику. Наприклад, учні гімназії ім. короля Казимира Великого у червні 1927 р. відвідали кінофільм «Ватикан», який демонструвався в кінотеатрі «Аполло» [8]. У 1936 р. учениці гімназії ім. Ядвіги мали додаткові заняття з танців, брали участь у товариських забавах в приміщенні школи, разом з наставниками відвідали театральні вистави, музейні експозиції картин і килимів, кінофільм, книгарню «Атлас». За результатами цих заходів учениці писали реферати, проводили обговорення в класі. Для цього вони брали відповідну літературу і мали можливість доповнити або порівняти побачене [11].

Отже, наявність у фондах шкільних та гімназійних бібліотек літератури, її тематична спрямованість, а також інформація, почерпнута з «книг лектури», дозволяє накреслити певний образ шкільного читача та його інтелектуальних потреб. З цих матеріалів випливає, що читацькі інтереси учнів польських шкіл та гімназій Львова розвивалися у трьох напрямках: читання книг на «патріотичну» тематику (художні та науково-популярні тексти з історії Польщі, біографій її історичних діячів); науково-популярних книг з різних галузей знань (в основному предметів, які входили до шкільної й гімназійної програми) та контрольованої вчителями позапрограмної дитячої та юнацької літератури (від казок до пригодницьких повістей). Усе це співпадало з педагогічними засадами

тогочасного польського шкільництва, державною ідеологією Другої Речі Посполитої та загальними настроями польської спільноти міжвоєнного Львова.

Список використаної літератури

1. *Вушко І.* Еволюція читацьких інтересів львів'ян у другій половині ХІХ століття (за даними про діяльність Бібліотеки Оссолінських) / Ірина Вушко // *Україна модерна.* – 2003. – № 8. – С. 127–141.
2. *Голик Р.* Книжна культура, читання й етносоціальні уявлення галичан кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Роман Голик // *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології.* – 2011. – С. 98–108.
3. *ЦДІА України у Львові*, ф. 179, оп. 3, од. зб. 433. [Звіт директора про діяльність ІІ гімназії ім. К. Шайнохи у Львові 1936–1937], арк. 3.
4. *Там само*, оп. 2а, од. зб. 539. [Звіт дирекції початкових шкіл м. Львова про діяльність книжок в шкільних бібліотеках 1928], арк. 1.
5. *Там само*, оп. 2а, од. зб. 539. [Звіт дирекції початкових шкіл м. Львова про діяльність книжок в шкільних бібліотеках 1928], арк. 163.
6. *Там само*, оп. 3, од. зб. 436. [Звіт про діяльність ХІІ державної гімназії ім. С. Щепановського в м. Львові за 1936/37 навчальний рік], арк. 5–6.
7. *Там само*, оп. 3, од. зб. 419. [Звіт про перевірку діяльності VІІІ-ї державної гімназії ім. короля Казимира Великого в м. Львові 1934], арк. 2.
8. *Там само*, оп. 3, од. зб. 426. [Звіт про перевірку діяльності Х державної гімназії ім. Г. Сенкевича в м. Львові 1934–1937], арк. 1, 6.
9. *Там само*, оп. 3, од. зб. 411. [Звіти про діяльність ІХ-ї державної гімназії ім. Я. Кохановського в м. Львові 1932–1937], арк. 63–65.
10. *Там само*, оп. 3, од. зб. 389. [Звіти про діяльність Х державного ліцею і гімназії ім. Г. Сенкевича в м. Львові 1921–1939], арк. 46–47.
11. *Там само*, оп. 3, од. зб. 390. [Звіти про діяльність державної жіночої гімназії ім. королеви Ядвіги в м. Львові Т. 1. 1921–1936], арк. 39, 40, 65, 81, 84, 127, 128, 138, 139, 140, 155.
12. *Там само*, оп. 3, од. зб. 423. [Звіти про перевірку діяльності ХІІ державної гімназії ім. С. Щепановського у м. Львові 1934–1935], арк. 3, 9, 16, 24.
13. *Там само*, оп. 3, од. зб. 421. [Звіти про перевірку діяльності державної гімназії ім. Жолкевського у Львові 1934–1935], арк. 2.
14. *Там само*, оп. 3, од. зб. 400. [Звіти про перевірку діяльності ІІ державної гімназії ім. Кароля Шайнохи в м. Львові 1922–1938], арк. 25.
15. *Там само*, оп. 5, спр. 285. [Інструкції, списки бібліотек і читалень та ін. док. про реєстрацію існуючих бібліотек та їх книжок у м. Львові 1929–1930], арк. 1–8.
16. *Bibliotheki na wshodnich ziemiach II Rzeczypospolitej: Informator* / [nauk. red. Bieńkowska B.]. – Poznań, 1998. – S. 331–338.
17. *Ostanek A.* Życie kulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921-1939 / Adam Ostaneck // *Szkice Podlaskie.* –17-18,2009-2010. – S. 165.

18. Sprawozdanie dyrekcji Gimnazjum VIII im. Króla Kazimierza Wielkiego we Lwowie za lata szkolne 1925/1926 i 1926/27. – Lwow, 1927. – S. 42-43.